

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused
Strateegia õppetool

VEIKO DIEVES
7. põhikursus

OMAKAITSE LAHINGSTRUKTUURID 1944

Lõputöö

Juhendaja

Nooremleitnant Olavi Punga

Tartu 2006

REFERAAT

Töö autor: Veiko Dieves

Töö pealkiri: Omakaitse lahingstruktuurid 1944

Juhendaja: Olavi Punga, nooremleitnant

Töö tüüp: lõputöö

Lehekülgede arv: 45

Kasutatud kirjanduse ja allikmaterjalide arv: 15

Tabelite arv: 7

Jooniste arv: 6

Lisade arv: 7

Töö kirjutamise keel: eesti keel

Märksõnad: omakaitse, lahingstruktuurid, 1944, pataljon, rügement, lahingpataljon.

Teema valiku põhjendus: Praegusel ajal on Eestis hakatud üha rohkem tähelepanu pöörama Teise maailmasõjas sündmustele Eestis ja eestlaste osalusele Teises maailmasõjas. Omakaitse lahingrühemendid ja -pataljonid olid ühed neist Eesti üksustest, mis võtsid Teise maailmasõja lahingutest osa, kuid kelle tegevusest ja olemusest teatakse äärmiselt vähe.

Uurimistöö objekt: 1944. aastal moodustatud Omakaitse lahingrühemendid ja -pataljonid.

Uurimistöö eesmärk: Selgitada välja 1944. moodustatud Omakaitse lahingrühementide ja -pataljonide struktuur.

Annotatsioon: 1944. aasta suvel Omakaitse malevate territoriaalpataljonide baasil moodustatud lahingpataljonid ja lahingrühemendid olid vähendatud koosseisudega ja ilma toetusüksusteta ning nende lahinguvõimekus oli seetõttu väiksem kui teistel eestlastest koosnenud pataljonidel. Omakaitse lahingrühemendid olid pigem arvestuslikud üksused, hõlbus moodus grupeerida pataljone ühe juhtimise alla.

SISUKORD

LÜHENDITE SELGITUS	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. OMAKAITSE LAHINGÜKSUSTE MOODUSTAMISENI VIINUD SÜNDMUSED	7
1.1. Eellugu	7
1.2. Omakaitse lahingüksuste formeerimine.....	8
2. OMAKAITSE LAHINGSTRUKTUURID.....	10
2.1. Omakaitse lahingüksuste mainimine olulisimates allikates.....	10
2.2. Koondnimekiri Omakaitse lahingüksustest	18
2.2.1. Tartu Omakaitse malevast moodustatud lahingüksused	20
2.2.2. Pärnu Omakaitse malevast moodustatud lahingüksused	21
2.2.3. Võru Omakaitse lahingpataljon	25
2.2.4. Valga Omakaitse lahingpataljon	26
2.2.5. Viljandi Omakaitse malevast moodustatud lahingüksused.....	27
2.2.6. Järva Omakaitse lahingpataljon	30
2.2.7. Viru Omakaitse lahingpataljon	31
2.2.8. Saaremaa Omakaitse lahingpataljon	31
2.2.9. Lääne-Harju Omakaitse lahingrühment	31
3. SAKSA JALAVÄERÜGEMENDI STRUKTUUR.....	33
3.1. Saksa jalaväerügemendi ülesehitus.....	33
3.2. Omakaitse lahingpataljonide struktuuride võrdlus Saksa jalaväerügemendi struktuuriga	34
KOKKUVÕTE.....	36
SUMMARY	37
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	38
LISAD	39
Lisa 1. Saksa jalaväerügemendi struktuurid	39
Lisa 2. Saksa jalaväepataljoni struktuur.....	40
Lisa 3. Saksa jalaväepataljoni koosseis.....	41
Lisa 4. Saksa jalaväekompanii struktuur	42
Lisa 5. Raskekuulipilduja kompanii struktuur	43
Lisa 6. Saksa tankitõrjekompanii struktuur	44
Lisa 7. Saksa suurtükiväekompanii struktuur.....	45

LÜHENDITE SELGITUS

in – Inglise

Jalaväekomp. – jalaväekompanii

Juht. - juhtimis-

Kk – kergekuulipilduja

komp. – kompanii

meesk. – meeskond

mm – millimeeter

Mot. Rattad - mootorrattad

Mp – miinipilduja

pr - Prantsuse

Rk – raskekuulipilduja

tead. – teadmata

Toitlus. – toitlustus

Tt – tankitõrje

u. – umbes

ven - Vene

Vp – vintpüss

vt. - vaata

SISSEJUHATUS

Teises maailmasõjas lahingutes Saksa poolel osalesid teiste üksuste kõrval ka 1944 aastal moodustatud Omakaitse lahingpataljonid ja –rügemendid. Kuivõrd eelnevalt oli eestlasi mobiliseeritud nii piirikaitserügementidesse, idapataljonidesse, politseipataljonidesse ja Eesti SS-leegioni, jäi Omakaitse mobilisatsioonibaas suhteliselt „kõhnaks“.

Omakaitse üksused koosnesid enamuses meestest ja naistest, kes liitusid organisatsiooniga peamiselt oma kodu kaitseks ning rinde jõudmisel nende kodukohta või/ja Emajõe rinde kokkuvarisemisel lahkusid omavoliliselt üksustest, et minna appi omaste evakueerimisele.¹

Omakaitse lahingpataljonide tegevuse uurimise töö seisab veel ees, käesolev uurimus aga püüab rajada sellele alust, selgitades välja Omakaitse lahingpataljonides kasutusel olnud struktuure.

Sellest lähtuvalt püstitan kaks hüpoteesi ja püüan kontrollida nende tegelikkusele vastavust.

Esimene hüpotees

Omakaitse lahingpataljonide ja –rügementide formeerimisel võeti aluseks „Saksa jalaväerügemendi“ standartstruktuurid.

Teine hüpotees

Omakaitse lahingüksused olid mehitatud ainult osaliselt ja lahingutegevusest osa võtnud üksused ei olnud täiskoosseisulised.

Diplomitöö ülesehitus

Diplomitöö on jaotatud nelja peamisse peatükki. Esimeses peatükis kirjeldatakse, millised sündmused viisid Omakaitse lahingüksuste moodustamiseni. Teises peatükis on esitatud olulisimad allikates leiduvad Omakaitse lahingpataljonide äramärkimise juhud ja vaadeldakse, millised olid Omakaitse lahingpataljonid. Kolmandas peatükis kirjeldatakse,

---

¹ Hennoste, M. 1977a:21.

milline oli „Saksa jalaväerügemendi“ struktuur² ning analüüsitakse, kui võrd vastas Omakaitse lahingüksuste struktuur Saksa jalaväerügemendi struktuuritabelile.

Neljandas peatükis on esitatud järeldused.

Kuna arhiivides leiduva esmase allikmaterjali hulk on suhteliselt väike, on mõnede Omakaitse üksuste kohta teada rohkem kui teiste üksuste kohta. Seetõttu on ka töös esitatud mõningate Omakaitse üksuste struktuur täielikumalt ja mõningate üksuste struktuur lünklikumalt.

Allikmaterjalide vähesuse tõttu on neist olulisimate sisu, mis puudutab Omakaitse lahingüksuseid, esitatud käesoleva töö teises peatükis. Samuti on teises peatükis koostatud neile allikatele toetudes koondnimekiri Omakaitse lahingüksustest.

---

² Võrdluseks on võetud 1941-1942 aasta Saksa jalaväerügemendi enimlevinud struktuuri modifikatsioon (ERA, f.R-358, n.2, s.24).

1. OMAKAITSE LAHINGÜKSUSTE MOODUSTAMISENI VIINUD SÜNDMUSED

1.1. Eellugu

Alates 1941. aasta lõpust kuni 1944. aasta alguseni püsis Idarinne selle põhjalõigul endisel positsioonil.³

1944 aasta algul, 14 jaanuaril alustasid Nõukogude Leningradi ja Volhovi rinded suurpealetungi (hiljem liitus sellega ka 2. Balti rinne), mille eesmärgiks oli Saksa armeedegrupp „Nord“ purustamine. Punaarmee õnnestus murda Saksa kaitsest läbi ning sundida sakslaste väed taanduma.

Juba 30. jaanuaril jõudsid nõukogude üksused Eesti piirideni. Edasitungiva punaväe peatamiseks kasutati neid üksuseid, mis olid parajasti käepärast. Algul kasutas Narva omakaitse ülem Narva jõe kaitsele omakaitse rühmi Narva linnast kuni Narva-Jõesuuni, Kulgu rajooni pandi kaitsma üks omakaitse territoriaalkompanii. Narva arestimajast vabastati kõik vahialused ja saadeti omakaitse meestele abiks, vähemalt markeerimakski Narva jõe kaitset ja hoidmaks ära võimalust, et vaenlane sealt rünnakuhoos üle jookseks.⁴ Hiljem võttis ajutise julgestuspositsiooni Narva jõel sisse 94. julgestusüksuse staap ning I ja III pataljon, 30. politseipataljon, 29. politseipataljoni 3. ja 4. kompanii ning alarmpataljon „Tartu“.⁵

Kuna Saksa armee oli kandnud 1944. aastaks olulisi kaotusi Idarindel, siis otsustas Saksa väejuhatus pärast Leningradi rindel alanud nõukogude suurpealetungi kaasata nõukogude vastassesse võitlusesse ka eestlasi. Seetõttu anti 25. jaanuaril korraldus Eesti Omakaitse Peavalitsusele asuda koostöös 207. julgestusdiviisiga formeerima eestlaste rügemente. Nii formeeriti esialgu 1., 2. ja 3. piirikaitserügement, hiljem ka 4., 5. ja 6. piirikaitserügement.⁶

---

³ Hennoste, M. 1977a:1.

⁴ Purre, A. 1960:15.

⁵ Laar, M. 2006:71.

⁶ Laar, M. 2005:16.

Narva rindel rasked kaitselahingud kumasid Saksa ja Saksa vormis võidelnud Eesti üksuseid, vähendades pidevalt üksuste isikkoosseisu.⁷ Nii juhtuski, et kui Punaarmee 3. Balti rinne alustas 3. augustil 1944 aastal rünnakut Marienburgi kaitseliinile ja sellest läbi murdes arendas pealetungi edasi Lõuna-Eestisse,⁸ rakendati viimase reservina Eesti kaitsel Omakaitse lahingpataljone.⁹

1.2. Omakaitse lahingüksuste formeerimine

1944. aastal korraldas Eestis territoriaalvalvet 207. julgestusdiviis, millele allus (rakenduslikult) Eesti Omakaitse Peavalitsus.¹⁰ Omakaitse Peavalitsusele allusid omakorda 12 Omakaitse territoriaalmalevat, milles oli kooku 63 territoriaalpataljoni.¹¹ Omakaitse organisatsioon haaras kogu Eesti territooriumi. Iga küla moodustas ühe Omakaitse jao, 2-3 küla moodustasid rühma, vald kompanii ja mitu valda kokku pataljoni. Mitu pataljoni samas piirkonnas moodustasid maleva.¹² Alates 29. jaanuarist 1944. oli kõigil meeskodanikel vanuses 17-60 kohustus osa võtta Omakaitse teenistusest.¹³ Omakaitse territoriaalpataljonid olidki see ressurss, mille isikkoosseisu arvelt toimus hiljem Omakaitse lahingpataljonide formeerimine.

Peale sakslaste talvekatastroofi Leningradi rindel oli Omakaitse ülem, kolonel Sinka andnud korralduse Omakaitse lahingpataljonide moodustamiseks.¹⁴ Esialgu eksisteerisid lahingpataljonid siiski vaid paberil.

Omakaitse juhatus oli juba suve algul lasknud koostada malevates lahingkompaniide nimekirjad, mida oli nüüd võimalik kasutada kui viimast reservi rindele viimiseks.¹⁵

3. Balti rinde läbimurde järel Marienburgi kaitseliinist andis väegrupp „Nord“ tagala ülemjuhataja 12. augustil 1944. aastal korralduse kokku võtta seitse Omakaitse

---

⁷ Väegrupp „Nord“ kaotas ajavahemikul juuni lõpp kuni augusti algus 1944. aastal 54 000 meest (Laar, M. 2005:50).

⁸ Laar, M. 2005:50.

⁹ Hennoste, M. 1977a:20.

¹⁰ ERA, f.R-358, Ajalooline juhend, lk. 6.

¹¹ Kuusik, A. 2006:805-806.

¹² Leetmaa, M. 1979:86.

¹³ Kuusik, A. 2006:800-801.

¹⁴ Hennoste, M. 1977a: ingliskeelne lisa.

¹⁵ Hennoste, M. 1977a:16.

territoriaalmalevat, välja arvatud Tallinna, Harjumaa, Virumaa ja Järvamaa malevad. Korralduse alusel andis Eesti Omakaitse Peavalitsus 13. augustil välja operatiivkäsu Omakaitse lahingpataljonide moodustamiseks.¹⁶

---

¹⁶ Laar, M. 2005:73.

2. OMAKAITSE LAHINGSTRUKTUURID

2.1. Omakaitse lahingüksuste mainimine olulisimates allikates

1944. aastal moodustati Omakaitse lahingrühemendid ja –pataljonid. M. Hennoste raamatutes „Eesti üksused Eesti piiride kaitsel I“ ja „Eesti üksused Eesti piiride kaitsel II“ on esitatud kaks poolikut kokkuvõtet Omakaitse lahingüksustest.

„Eesti üksused Eesti piiride kaitsel I“, Lisa „Eesti kaitseüksuste ja asutuste nimekiri 1941 – 1944“, lk 5-6.

1. Omakaitse lahingrühement, Võru, kolonelleitnant Kivi
2. Omakaitse lahingrühement, Mustla, kolonelleitnant Saal
I pataljon – Pärnumaa malevast – kapten .....¹⁷
II pataljon – Pärnumaa malevast – leitnant Toomingas
3. Omakaitse lahingrühement, Tänasilma – major Pori
I pataljon Sakala malevast – kapten Pork
II pataljon Järva malevast – leitnant Puupill
4. Omakaitse võitlusgrupp, Laeva, kapten Saidra
I pataljon Lääne malevast – kapten Rünk
II pataljon Lääne malevast – leitnant Paul Pärtel
III pataljon Sakala malevast – kapten Multer
5. Omakaitse lahingpataljon, Tartumaa malevast, major Vesilo
6. Omakaitse lahingpataljon, Tartumaa malevast, major Kitsapea
7. Omakaitse lahingpataljon, Tartumaa malevast, ...¹⁸
8. Omakaitse lahingpataljon, Valgamaa malevast, kapten Nolken
9. Omakaitse lahingpataljon, Viru malevast, kapten Piirsalu

---

¹⁷ Nime pole märgitud.

¹⁸ Nime pole märgitud.

„Eesti üksused Eesti piiride kaitsel II“, ingliskeelne kokkuvõte toob ära järgmised nimekirjad.

1. Tartumaa Omakaitse Lahingrühement

Formeeritud 19.08.1944

Ülem kolonel Kivi

I pataljon – ülem major Kitsapea

II pataljon – ülem major Leisk

2. Pärnumaa Omakaitse Lahingrühement

Ülem kolonel Saal

I pataljon - .....¹⁹

II pataljon - .....²⁰

3. Sakalamaa Omakaitse Lahingrühement

Ülem kapten Tiivel

I pataljon – ülem kapten Pork

II pataljon – ülem .....²¹

III pataljon - ülem leitnant Puupill

4. Lääne-Harju Omakaitse Lahingrühement

Ülem kapten Saidra

I pataljon – ülem .....²²

II pataljon – ülem .....²³

III pataljon – ülem .....²⁴

---

¹⁹ Nime pole märgitud.

²⁰ Nime pole märgitud.

²¹ Nime pole märgitud.

²² Nime pole märgitud.

²³ Nime pole märgitud.

²⁴ Nime pole märgitud.

5. Rakvere Omakaitse Tagavararügement „Jõhvi“

Ülem kapten Märt Piirsalu.

Veel on ära toodud järgmised üksused:

- 1) Omakaitse Kunda pataljon – ülem leitnant V. Rähni
- 2) Omakaitse Tartumaa maleva – ülem kolonel Jaansoo
- 3) Omakaitse Tartu Maleva I pataljon²⁵ – ülem kapten M. Niinepuu
- 4) Omakaitse Tartumaa Maleva lahingpataljon – ülem kapten Paul Onno
- 5) Omakaitse Põltsamaa pataljon²⁶ – ülem kapten H. Reinvalla
- 6) Omakaitse Viljandi Malev – ülem major Pori
- 7) Omakaitse Viljandi Maleva I pataljon – ülem leitnant Pärtel
- 8) Omakaitse Viljandi Maleva II pataljon – ülem kapten Multer
- 9) Omakaitse Võru pataljon²⁷ – ülem kapten Onno
- 10) Omakaitse Väike-Maarja pataljon²⁸ – ülem leitnant E. Karula

Omakaitse Peavalitsuse operatiivteadete kokkuvõtetes²⁹ on märgitud ära järgmised üksused ja üksuste ülemate nimed:

- 1) Pataljon Tartumaa malevast major Vesiloo juhtimisel;³⁰
  - 1. kompanii;³¹
- 2) Pataljon Tartumaa malevast leitnant Kõksi juhtimisel;³²
- 3) Pataljon Tartumaa malevast kapten Tasso juhtimisel;³³
- 4) Major Kitsapea pataljon;³⁴

---

²⁵ Tegemist territoriaalpatljoniga.

²⁶ Tegemist territoriaalpatljoniga.

²⁷ Ekslikult on seda patljoni nimetatud Võru Omakaitse lahingpatljoniks, tegelikult oli tegemist Tartu Omakaitse maleva lahingpatljoniga.

²⁸ Tegemist territoriaalpatljoniga.

²⁹ ERA, f.R-358, n.2, s.23.

³⁰ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 217a.

³¹ Sealsamas, lk. 218a.

³² Sealsamas, lk. 217a.

³³ Sealsamas.

³⁴ Sealsamas, lk. 218a.

- 1. kompanii;³⁵
- 5) Võitlusgrupp kolonelleitnant Kivi juhtimisel;³⁶
  - Kapten Laasingi pataljon;³⁷
  - Major Leiski pataljon Võrumaa malevast;³⁸
  - Kolonelleitnant Kivi pataljon;³⁹
- 6) Lääne maleva I pataljon leitnant Pärteli juhtimisel;⁴⁰
- 7) Lääne maleva II pataljon kapten Rünki juhtimisel;⁴¹
- 8) Pärnumaa maleva I pataljon;⁴²
- 9) Pärnumaa maleva II pataljon;⁴³
- 10) Pärnumaa maleva III pataljon;⁴⁴
- 11) Järva malevas on formeerimisel üks lahingpataljon;⁴⁵
- 12) Valgamaa maleva pataljon kapten Nolki, hiljem kapten Karjeli juhtimisel;⁴⁶
  - 2 Tõrva ja 1 Valga kompanii;
- 13) Major Uderi pataljon Tartumaa malevast;⁴⁷
- 14) I pataljon Sakalamaa malevast kapten Porki juhtimisel;⁴⁸
- 15) II pataljon Sakalamaa malevast kapten Multeri juhtimisel;⁴⁹
- 16) Sakalamaa ja Lääne maleva pataljonid moodustavad kapten Saidra võitlusgrupi;⁵⁰
- 17) Saaremaa maleva lahingpataljon.⁵¹

³⁵ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 218a.

³⁶ Sealsamas, lk. 220a.

³⁷ Sealsamas, lk. 221a.

³⁸ Sealsamas.

³⁹ Sealsamas.

⁴⁰ Sealsamas.

⁴¹ Sealsamas.

⁴² Sealsamas, lk. 220a.

⁴³ Sealsamas.

⁴⁴ Sealsamas.

⁴⁵ Sealsamas.

⁴⁶ Sealsamas, lk. 240a.

⁴⁷ Sealsamas, lk. 221a.

⁴⁸ Sealsamas.

⁴⁹ Sealsamas.

⁵⁰ Sealsamas.

⁵¹ Sealsamas, lk. 221b.

Tundmatu isiku lahingpäevikus⁵² on äramärkimist leidnud järgmised Omakaitse üksused ja nende ülemad:

- 1) Pärnumaa maleva I pataljoni kapten Sillamini juhtimisel;⁵³
  - 1. kompanii seersant Tõnis Tõnutare juhtimisel;⁵⁴
  - 2. kompanii nooremleitnant Pavelsoni juhtimisel;⁵⁵
  - 3. kompanii leitnant Pukki juhtimisel;⁵⁶
- 2) Pärnumaa maleva III pataljoni kapten Toomingase juhtimisel;⁵⁷
  - 1. kompanii leitnant Tammaru juhtimisel;⁵⁸
  - 2. kompanii leitnant Paknali juhtimisel;⁵⁹
  - 3. kompanii leitnant .....⁶⁰ juhtimisel;⁶¹
- 3) Sakalamaa maleva I lahingpataljoni kapten Porki juhtimisel;⁶²
  - 1. kompanii leitnant Kreeki juhtimisel;⁶³
  - 2. kompanii leitnant Utso juhtimisel;⁶⁴
  - 3. kompanii leitnant Pärteli juhtimisel;⁶⁵
- 4) Sakalamaa maleva II pataljoni kapten Multeri juhtimisel;⁶⁶
  - 1. kompanii, ülem nooremleitnant Leesmäe;⁶⁷
  - 2. kompanii, ülem nooremleitnant Sukk;⁶⁸
  - 3. kompanii, ülem nooremleitnant Veeber;⁶⁹

---

⁵² ERA, f.R-358, n.2, s.22.

⁵³ ERA, f.R-358, n.2, s.22, lk. 1a.

⁵⁴ Sealsamas, lk. 3b.

⁵⁵ Sealsamas, lk. 4a.

⁵⁶ Sealsamas.

⁵⁷ Sealsamas, lk. 1a.

⁵⁸ Sealsamas, lk. 2a.

⁵⁹ Sealsamas.

⁶⁰ Nime pole märgitud.

⁶¹ ERA, f.R-358, n.2, s.22, lk. 2a.

⁶² Sealsamas, lk. 12a.

⁶³ Sealsamas, lk. 12a.

⁶⁴ Sealsamas, lk. 12a.

⁶⁵ Sealsamas.

⁶⁶ Sealsamas, lk. 13a.

⁶⁷ Sealsamas.

⁶⁸ Sealsamas.

- 5) Valgamaa maleva lahingpataljon kapten Nolki juhtimisel;⁷⁰
  - 1. kompanii kapten Jakobsoni juhtimisel;⁷¹
  - 2. kompanii leitnant Sõna juhtimisel;⁷²
  - 3. kompanii lipnik Johanson juhtimisel;⁷³
- 6) Major Kitsapea üksus;⁷⁴
  - 1. kompanii;⁷⁵
  - 2. kompanii;⁷⁶

M. Hennoste lahingupäevikus⁷⁷ mainitakse järgmiseid Omakaitse üksuseid ja nende ülemaid:

1. Kapten Saidra 200-meheline üksus;⁷⁸
2. Kapten Multeri pataljon;⁷⁹
3. Kapten Rünki pataljon (asukohaga Rakvere);⁸⁰
4. Leitnant Pärteli pataljon;⁸¹
5. Major Vesilo üksus;⁸²
6. Kapten Multeri pataljon;⁸³
7. Kolonelleitnant Kivi rügemendi staap;⁸⁴
8. Major Leiski pataljon Võru malevast;⁸⁵

---

⁶⁹ ERA, f.R-358, n.2, s.22, lk. 13a.

⁷⁰ Sealsamas, lk. 6b.

⁷¹ Sealsamas.

⁷² Sealsamas.

⁷³ Sealsamas.

⁷⁴ Sealsamas, lk. 15b.

⁷⁵ Sealsamas, lk. 15b.

⁷⁶ Sealsamas, lk. 15b.

⁷⁷ ERA, f.R-358, n.2, s.20.

⁷⁸ ERA, f.R-358, n.2, s.20, lk. 1a.

⁷⁹ Sealsamas, lk. 1b.

⁸⁰ Sealsamas.

⁸¹ Sealsamas.

⁸² Sealsamas, lk. 10b.

⁸³ Sealsamas.

⁸⁴ Sealsamas, lk. 6b.

⁸⁵ Sealsamas.

9. Leitnant Onno pataljon;⁸⁶
  - 1. kompanii, ülem nooremleitnant Ant;⁸⁷
  - 2. kompanii, ülem seersant Tooming;⁸⁸
  - 3. kompanii, ülem nooremleitnant Nelson;⁸⁹
  - 4. kompanii, ülem veebel Sukk;⁹⁰
  - 5. kompanii, ülem leitnant Lemming;⁹¹
10. Major Kitsapea pataljon;⁹²
  - 1. kompanii;⁹³
  - 2. kompanii;⁹⁴
11. Järva maleva pataljon, ülem leitnant Puupill;⁹⁵
  - Koosseisus neli kompanii;⁹⁶
12. Kapten Sillamini pataljon;⁹⁷
  - 3. kompanii;⁹⁸
13. Major Uderi pataljon;⁹⁹
  - kompanii, ülem leitnant Jurs;¹⁰⁰
  - kompanii;¹⁰¹
14. Leitnant Toominga pataljon;¹⁰²

---

⁸⁶ ERA, f.R-358, n.2, s.20, lk. 7a.

⁸⁷ Sealsamas, lk. 7a.

⁸⁸ Sealsamas.

⁸⁹ Sealsamas.

⁹⁰ Sealsamas.

⁹¹ Sealsamas.

⁹² Sealsamas, lk. 9b.

⁹³ Sealsamas.

⁹⁴ Sealsamas.

⁹⁵ Sealsamas, lk. 11b.

⁹⁶ Sealsamas.

⁹⁷ Sealsamas, lk. 12a.

⁹⁸ Komplekteeritud Pärnu linna territoriaalkompanii baasil (ERA, fR-358, n2, s20, lk. 12a).

⁹⁹ ERA, f.R-358, n.2, s.20, lk. 9b.

¹⁰⁰ Sealsamas, lk. 9b.

¹⁰¹ Sealsamas.

¹⁰² Sealsamas, lk. 12a.

15. Kapten Nolki pataljon;¹⁰³
16. Harju maleva lahingpataljon.¹⁰⁴

Tundmatu isiku lahingpäevikus¹⁰⁵ on äramärkimist leidnud järgmised Omakaitse üksused ja nende ülemad:

- 1) Omakaitse Lääne malev;¹⁰⁶
  - I pataljon;¹⁰⁷
  - II pataljon;¹⁰⁸
- 2) Omakaitse Viljandi võitlusgrupp;¹⁰⁹
  - I pataljon, ülem kapten Pork;¹¹⁰
    - 1. kompanii, ülem nooremleitnant Kreek;¹¹¹
    - 2. kompanii, ülem nooremleitnant .....¹¹²
    - 3. kompanii, ülem nooremleitnant Pärtel;¹¹³
  - II pataljon, ülem kapten Multer;¹¹⁴
    - 1. kompanii, ülem nooremleitnant Leesmäe;¹¹⁵
    - 2. kompanii, ülem nooremleitnant Sukk;¹¹⁶
    - 3. kompanii, ülem nooremleitnant Veeber;¹¹⁷
- 3) Järva maleva I pataljon, ülemaks kapten Paju;¹¹⁸

---

¹⁰³ ERA, f.R-358, n.2, s.20, lk. 13a.

¹⁰⁴ Sealsamas, lk. 13b.

¹⁰⁵ ERA, f.R-358, n.2, s.21.

¹⁰⁶ ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 6a.

¹⁰⁷ Sealsamas.

¹⁰⁸ Sealsamas.

¹⁰⁹ Sealsamas, lk. 2b.

¹¹⁰ Sealsamas.

¹¹¹ Sealsamas.

¹¹² Nimi loetamatu; ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 3a.

¹¹³ Sealsamas, lk. 3a.

¹¹⁴ Sealsamas, lk. 2b.

¹¹⁵ Sealsamas, lk. 3a.

¹¹⁶ Sealsamas.

¹¹⁷ Sealsamas.

- 4) Saaremaa lahingpataljon;¹¹⁹
- 5) Pärnu maleva I pataljon;¹²⁰
- 6) Pärnu maleva III pataljon;¹²¹
- 7) Kaptän Sillamini pataljon;¹²²
- 8) Leitnant Toomingase pataljon Pärnumaa malevast;¹²³
- 9) Kaptän Multeri pataljon.¹²⁴

2.2. Koondnimekiri Omakaitse lahingüksustest

Neile allikatele toetudes järeldeb, et 1944 aasta suvel moodustati erinevatel aegadel järgmised Omakaitse lahingrügemedid ja –pataljonid:

Tartumaa Omakaitse Lahingrügement

Ülem kolonelleitnant Kivi

I pataljon – ülem major Kitsapea

II pataljon – ülem kaptän Leisk

Pärnumaa Omakaitse Lahingrügement

Ülem kolonelleitnant Saal

I pataljon – ülem kaptän Sillamin

- 1. kompanii – ülem seersant Tõnis Tõnutare
- 2. kompanii – ülem nooremleitnant Pavelson
- 3. kompanii – ülem leitnant Pukk

III pataljon – ülem kaptän Toomingas

- 1. kompanii – ülem leitnant Tammaru

---

¹¹⁸ Sealsamas, lk. 6a.

¹¹⁹ ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 7a.

¹²⁰ Sealsamas, lk. 10a.

¹²¹ Sealsamas.

¹²² Sealsamas, lk. 13a.

¹²³ Sealsamas, lk. 14a.

¹²⁴ Sealsamas, lk. 15a.

- 2. kompanii – ülem leitnant Paknal
- 3. kompanii –

II pataljon – ¹²⁵

Sakalamaa Omakaitse Lahingrügement

Ülem kapten Tiivel

I pataljon – ülem kapten Pork

- 1. kompanii – ülem leitnant Kreek
- 2. kompanii – ülem leitnant Utso
- 3. kompanii – ülem leitnant Pärtel

II pataljon – ülem kapten Multer

- 1. kompanii – ülem nooremleitnant Leesmäe
- 2. kompanii – ülem nooremleitnant Sukk
- 3. kompanii – ülem nooremleitnant Veeber

III pataljon¹²⁶ – ülem leitnant Puupill

- 1. kompanii
- 2. kompanii
- 3. kompanii
- 4. kompanii

Lääne-Harju Omakaitse Lahingrügement¹²⁷

Ülem kapten Saidra

I pataljon – ülem leitnant Pärtel

II pataljon – ülem kapten Rünk

III pataljon - ¹²⁸

---

¹²⁵ Ei kuulunud Pärnu Omakaitse maleva lahingrügemendi koosseisu.

¹²⁶ Tegemist oli Järva Omakaitse maleva lahingpataljoniga, mis liideti pataljoni Emajõe rindele saabudes Sakalamaa lahingrügementi.

¹²⁷ Rügemendi üksuseks on märgitud ka kapten Multeri lahingpataljon (Hennoste, M. 1977b: inglise keelses lisa lk 6), kuid ilmselt oli tegemist ajutise määranguga.

¹²⁸ Ülema nimi loetamatu.

Rakvere Omakaitse Tagavararügement „Jõhvi“

Viru Omakaitse lahingpataljon – ülem kapten Piirsalu

Saaremaa Omakaitse Lahingpataljon

Valga Omakaitse Lahingpataljon

Ülem kapten Nolk

- 1. kompanii
- 2. kompanii
- 3. kompanii

Võru Omakaitse lahingpataljon

Võru Omakaitse lahingpataljon – ülem kapten Leisk

Järva Omakaitse Lahingpataljon

Ülem kapten Paju, hiljem leitnant Puupill

2.2.1. Tartu Omakaitse malevast moodustatud lahingüksused

Tartumaa Omakaitse malevast moodustati järgmised lahingpataljonid:

Tartumaa Omakaitse lahingpataljon ¹²⁹ – ülem leitnant Kõks

Tartumaa Omakaitse lahingpataljon ¹³⁰ – ülem kapten Tasso

Tartumaa Omakaitse IV lahingpataljon – ülem major Kusta Vesiloo

Tartumaa Omakaitse V lahingpataljon – ülem major August Kitsapea

Tartumaa Omakaitse lahingpataljon ¹³¹ – ülem major Uder

---

¹²⁹ Number teadmata.

¹³⁰ Number teadmata.

¹³¹ Number teadmata.

Tartumaa Omakaitse V lahingpataljon moodustati 19. augustil. Pataljonis oli 1300 meest. Iga kompanii juures oli naisomakaitse rühm. Pataljonis oli kokku 650 naist. Relvastatud oli see pataljon 12 Vickers, 8 Lewis ja 8 Degtarjovi kuulipildujaga.¹³²

Tartumaa Omakaitse lahingrühgement moodustati 19. augustil 1944. aastal Võrumaa ja Tartumaa Omakaitse lahingpataljonidest¹³³ kui võitlusgrupp,¹³⁴ seejuures said pataljonid rühgemendi sees uue numeratsiooni. Nii näiteks muutus Tartumaa V Omakaitse lahingpataljon (ülem major Kitsapea) lahingrühgemendis I pataljoniks, Võrumaa Omakaitse maleva lahingpataljon (ülem kapten Leisk) aga Tartumaa Omakaitse lahingrühgemendi II pataljoniks. Rühgemendi ülemaks määrati kolonelleitnant¹³⁵ August Kivi, kes oli samuti ühe pataljoni ülem.¹³⁶

Rühgemendil puudusid raskerelvadega toetusüksused (tankitõrje kompanii ja suurtükiväekompanii). Lahingpataljonide rühgemendiks koondamise ainuke eesmärk oli juhtimise hõlbustamine ning nende pataljonide rühgemendiks nimetamine on pigem fiktiivne¹³⁷. Õigem oleks kutsuda seda üksust kolonelleitnant Kivi võitlusgrupiks, nagu on tehtud ka Omakaitse operatiivteadetes.¹³⁸

2.2.2. Pärnu Omakaitse malevast moodustatud lahingüksused

Pärnumaa Omakaitse malevast moodustati järgmised lahingpataljonid:

I pataljon – ülem kapten Sillamin

---

¹³² Purre, A. 1959:42.

¹³³ Laar, M. 2005:73.

¹³⁴ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 221a.

¹³⁵ Hilisem kolonel.

¹³⁶ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 221a.

¹³⁷ Hennoste, M. 1977a:23.

¹³⁸ Antud dokumendis on küll märgitud võitlusgrupi koosseisuks kapten Laasingi pataljon, major Leiski pataljon ja kolonelleitnant Kivi pataljon, major Kitsapea pataljoni kohta öeldakse, et viimane asub Tartu maleva reservis (ERA, fR-358, n2, s, lk 221a). Selline seis valitses 19. augusti hommikul kell 08:00. Rühgemendi moodustamine toimus tõenäoliselt hiljem, päeva arenedes.

- 1. kompanii – ülem seersant Tõnis Tõnutare
- 2. kompanii – ülem nooremleitnant Pavelson
- 3. kompanii – ülem leitnant Pukk

II pataljon –

III pataljon – ülem kapten Toomingas

- 1. kompanii – ülem leitnant Tammaru
- 2. kompanii – ülem leitnant Paknal
- 3. kompanii – ¹³⁹

Pärnu Omakaitse I lahingpataljon formeeriti Pärnu linna ja selle ümbruse territoriaalpataljonist.¹⁴⁰ Pataljon jagunes kolmeks kompaniiks ja staabiks. Pataljoni kompaniides oli keskmiselt 157 inimest. Kompaniide suurimateks relvadeks olid 50 mm miinipildujad ja raskekuulipildujad. Seejuures olid raskekuulipildujad toodetud erinevate riikide poolt; 1. kompanii relvastuses oli 2 Inglise raskekuulipildujat, 2. kompanii relvastuses 3 Inglise ja 1 Vene, 3. kompanii relvastuses 3 Vene raskekuulipildujat (vt. tabel 1).

Pataljoni 1. kompanii miinipildujalüüsi oli kaks ja 3. kompanii miinipildujalüüsi üks 50 mm kergemiinipilduja (vt. tabel 1). Selline relvade ebavõrdne jaotumine tulenes tõenäoliselt sellest, et territoriaalkompaniide ümberformeerimisel lahingkompaniideks lahingpataljonidesse, võtsid kompaniid uutesse struktuuridesse kaasa need relvad, mis neil territoriaalvalveülesandeid täites olemas olid.

Pataljoni ülemaks oli kapten Sillamin.

---

¹³⁹ Nime pole märgitud.

¹⁴⁰ ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 10a.

Tabel 1

**Pärnu Omakaitse I lahingpataljoni isikkoosseisu ja relvade hulk allüksustes 21.
augustil 1944. aastal**

	Inimesi	Vp			Rk		Kk		Mp, 50 mm
		in	Hollandi	ven	in	ven	in	ven	
1. kompanii	153	62	57	14	2	0	5	1	2
2. kompanii	157	3	113	23	3	1	2	5	0
3. kompanii	162	11	42	88	0	3	0	6	1
Staap	22	tead.	tead.	tead.	0	0	0	0	0
Kokku	494	76 ¹⁴¹	212 ¹⁴²	125 ¹⁴³	5	4	7	12	3

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 22; autori koostatud.

Pärnu Omakaitse maleva II lahingpataljonist pole teada rohkem, kui et see formeeriti samuti Pärnus koos I lahingpataljoniga ning vahel on selle ülemaks pakutud leitnant (hilisemat kapten) Toomingast.¹⁴⁴

Pärnu Omakaitse maleva III lahingpataljon formeeriti Kilingi-Nõmme ja selle ümbruse territoriaalkompaniide baasil.¹⁴⁵ See koosnes kolmest jalaväekompaniist ja staabist, puudusid täielikult toetusüksused. Pataljoni raske- ja kergekuulipildujad olid jaotatud

¹⁴¹ Pole arvestatud võimalikke staabi käsutuses olnud relvi.

¹⁴² Pole arvestatud võimalikke staabi käsutuses olnud relvi.

¹⁴³ Pole arvestatud võimalikke staabi käsutuses olnud relvi.

¹⁴⁴ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 220a.

¹⁴⁵ ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 10a.

võrdselt laiali pataljoni kompaniidesse. Arvestades sõjaväeliste struktuuride ülesehituse tavapärasest loogikat, võib oletada, et kompaniide sees jagunesid relvad allüksuste vahel samuti võrdselt. Seega igas jalaväerühmas oli kaks kergekuulipildujat ning mõni rühmadest oli tugevdatud veel raskekuulipildujatega. Üks pataljoni kompaniitest oli tugevdatud ühe 50 mm miinipildujaga (vt. tabel 3).

Algselt oli pataljon planeeritud siiski tugevamana, nagu on näha tabelist 2. Siiski on sama pataljoni koosseis kaks päeva hiljem muutunud (ilma lahingutegevuses osalemata) relvastuse hulga vähenemise läbi (vt. tabel 3).

Pataljoni ülemaks oli leitnant (hiljem kapten) Toomingas, keda on Mihkel Hennoste poolt pakutud ka Pärnu Omakaitse maleva II lahingpataljoni ülemaks.¹⁴⁶ Selline arusaam on tulenenud ilmselt sellest, et Pärnu maleva II lahingpataljon Väike-Emajõe lahingute piirkonda ei jõudnud ning ainult Pärnu I ja III lahingpataljoniga kokku puutunud Hennoste, kes kirjutas Omakaitse üksused hiljem mälu järgi üles, eksis pataljoni numeratsiooniga.

T a b e l 2

Pärnu Omakaitse III lahingpataljoni isikkoosseisu ja relvade hulk 21. augustil 1944. aastal

	Inimesi	Vp		Kk	Rk	Mp
		in	ven			
III pataljon	u. 470	150, 7,70 mm	300, 7,62 mm	18	7, inglise, 7,70 mm	2

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 22; autori koostatud.

¹⁴⁶ Hennoste, M. 1977b: ingliskeelne lisa lk 5.

Tabel 3

Pärnu Omakaitse III lahingpataljoni isikkoosseisu ja relvade hulk 23. augustil 1944. aastal

	Inimesi			Vp	Kk	Rk	Mp
	ohvitsere	allohvitsere	sõdureid				
1. kompanii	2	19	129	128	6	2	tead.
2. kompanii	1	18	149	160	6	2	tead.
3. kompanii	1	15	120	130	6	2	tead.
Staap	2	3	16	14	0	0	0
Kokku	6	55	414	432	18	6	1
	475						

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 22; autori koostatud.

Pärnu Omakaitse maleva I ja III pataljon koondati Pärnu Omakaitse lahingrügemeniks, mille ülemaks sai kolonelleitnant Saal. Rügemenis puudusid igasugused lisalahingutoetusüksused, seega oli tegemist pigem võitlusgrupiga, kui täiskooosseisulise rügemeniga.

2.2.3. Võru Omakaitse lahingpataljon

Võru Omakaitse lahingpataljon kutsuti kokku 24. juulil 1944. aastal.¹⁴⁷ Pataljon koosnes viiest kompaniist, millest igaühe formeerimise baasiks oli üks territoriaalpatljon. 1. kompanii formeeriti Võru territoriaalpatljoni baasil, 2. kompanii Antsla

¹⁴⁷ Purre, A. 1960:53.

territoriaalpataljoni baasil, 3. kompanii Rõuge territoriaalpataljoni baasil, 4. kompanii Põlva territoriaalpataljoni baasil ja 5. kompanii Veriora territoriaalpataljoni baasil.¹⁴⁸ Lahingpataljoni suuruseks oli umbes 1000 meest.

Pataljoni relvastus oli väga kirju. Kasutusel olid nii Vene, Inglise kui ka Hollandi vintpüssid. Samamoodi olid erinevad ka pataljonile välja jagatud kuulipildujad.¹⁴⁹

Pataljoni ülemaks määrati major Leisk.¹⁵⁰

19. augustil 1944. aastal liideti pataljon Tartumaa Omakaitse lahingrügemenidiga, mille ülemaks oli kolonelleitnant Kivi.

M. Hennoste on märkinud oma mälestustes ekslikult Võru Omakaitse lahingpataljoni ülemaks ka leitnant¹⁵¹ Paul Onnot.¹⁵² Segadus on tulnud ilmselt sellest, et samamoodi ekslikult on nimetatud kolonelleitnant Kivi poolt juhitud rügementi Võru Omakaitse lahingrügemenidiks ning seal võidelnud üksuseid Võru Omakaitse maleva lahingpataljonideks.

2.2.4. Valga Omakaitse lahingpataljon

Valga Omakaitse lahingpataljon moodustati kahe Tõrva ja ühe Valga territoriaalkompanii baasil 1944 aasta suvel. Pataljonil puudusid lahingtoetusüksused. Pataljoni algset suurust pole teada, kuid on teada, et 19. augustiks oli see jooksikute, haavatute ja surmude tõttu kahanenud 215. inimesele, 22. augustiks oli pataljoni suuruseks 210 inimest.¹⁵³ Edaspidi kahanes pataljoni suurus veelgi.

Valga Omakaitse lahingpataljon - Ülem kapten Artur Nolk¹⁵⁴

- 1. kompanii – ülem kapten Jakobson

---

¹⁴⁸ Purre, A. 1960:54.

¹⁴⁹ Purre, A. 1960:53.

¹⁵⁰ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 221a.

¹⁵¹ Hilisem kapten.

¹⁵² Hennoste M. 1977a: ingliskeelne lisa.

¹⁵³ ERA, f.R-358, n.2, s.22, lk. 6a.

¹⁵⁴ Pärast kapten Nolki haavatasamist määrati tema asemel pataljoni juhtima kapten Karjel (ERA, f.R-358, n.2, s.15, lk. 240a), mõnedel andmetel aga leitnant Sander.

- 2. kompanii – ülem leitnant Sõna
- 3. kompanii – ülem lipnik Johanson

T a b e l 4

Valga Omakaitse lahingpataljoni komplekteeritus isikkoosseisu ja relvastusega 23. augustil 1944. aastal

	Inimesi	Vp	Püstolkuulipildujaid	Püstoleid	Rk	Kk
1. kompanii	50	tead.	tead.	tead.	tead.	tead.
2. kompanii	81	tead.	tead.	tead.	tead.	tead.
3. kompanii	59	tead.	tead.	tead.	tead.	tead.
Staab ja voor kokku	17	tead.	tead.	tead.	0	0
Kokku	207	166	4	4	2	10

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 22; autori koostatud.

2.2.5. Viljandi Omakaitse malevast moodustatud lahingüksused

Viljandimaa Omakaitse malevast moodustati kaks lahingpataljoni. Esimese pataljoni ülemaks oli kapten Pork, teise pataljoni ülemaks oli kapten Multer. Esimese pataljoni allüksused olid:

- 1. kompanii – ülem leitnant Kreek
- 2. kompanii – ülem leitnant Utso
- 3. kompanii – ülem leitnant Pärtel

Teise pataljoni allüksused olid:

- 1. kompanii – ülem nooremleitnant Leesmäe
- 2. kompanii – ülem nooremleitnant Sukk
- 3. kompanii – ülem nooremleitnant Veeber

Nii esimene kui ka teine pataljon koosnesid kolmest kompaniist, millede koosseisud on toodud ära tabelites 6 ja 7.

Viljandimaa Omakaitse I lahingpataljoni 1. kompanii oli täiel määral relvastatud Inglise vintpüssidega (vt. tabel 5), pataljoni ülejäänud allüksustes olid kasutusel Vene ja Prantsuse päritolu vintpüssid.¹⁵⁵ Mõlemal pataljoni relvastuses oli 18 kerge- ja 6 raskekuulipildujat, mis olid pataljonide lahingüksuste vahel võrdselt jaotatud. I pataljoni kompaniide keskmine suurus oli 129 meest kompanii peale, seejuures oli esimene kompanii tunduvalt suurem kui 2. ja 3. kompanii (vt. tabel 5). II lahingpataljoni kompaniide koosseisude erinevus oli väiksem, kuid samuti kui I pataljoni puhul, oli tugevdatud 1. kompanii (vt. tabel 6).¹⁵⁶

Tabel 5

Viljandimaa Omakaitse maleva I lahingpataljoni koosseis 24. augustil 1944. aastal

	Inimesi			Vp		Kk	Rk (Inglise)
	ohvitsere	allohvitsere	sõdureid	in	pr või ven		
1. kompanii	4	12	141	144	0	6	2
2. kompanii	3	24	125	0	142	6	2
3. kompanii	1	19	121	0	134	6	2
Staaap	3	3	14	0	13	0	0
Kokku	11	58	401	433		18	6
	470						

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 22; autori koostatud.

¹⁵⁵ ERA, f.R-358, n.2, s.22, lk. 12a.

¹⁵⁶ Erinevalt 2. ja 3. kompaniist oli 1. kompaniil veel lisaks 5 püstolkuulipildujat. Samuti oli 1. kompanii tugevdatud juhtimisega, nimelt oli selles ühe ohvitseri asemel kaks.

Viljandimaa Omakaitse II lahingpataljon oli mõnevõrra tugevamini komplekteeritud kui esimene. Selle kompaniide koosseisud olid suuremad ja ühtlasemad ning ka relvastust oli II pataljonil mõnevõrra rohkem (vt. tabel 7).

II lahingpataljon formeeriti Võhma ümbruse territoriaalkompaniide baasil.¹⁵⁷

Tabel 6

Viljandimaa Omakaitse maleva II lahingpataljoni koosseis 24. augustil 1944. aastal

	Inimesi			Vp	Kk	Rk	Püstolkuulipildujaid
	ohvitsere	allohvitsere	sõdureid				
1. kompanii	2	10	142	142	6	2	5
2. kompanii	1	15	146	137	6	2	0
3. kompanii	1	15	146	144	6	2	0
Staab	4	4	13	15	0	0	2
Kokku	8	44	447	438	18	6	7
	499						

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 22, lk 13a; autori koostatud.

¹⁵⁷ Hennoste, M. 1977a:24.

Viljandimaa Omakaitse maleva kahest lahingpataljonist koos Järvamaa Omakaitse lahingpataljoniga moodustati Sakalamaa Omakaitse lahingrühment, mille ülemaks määrati kapten Tiivel.¹⁵⁸ Rühmendil puudusid igasugusedki lahingtoetusüksused.

2.2.6. Järva Omakaitse lahingpataljon

Järva maleva lahingpataljoni formeerimist alustati 16. augustil,¹⁵⁹ teistel andmetel 13. augustil 1944. aastal.¹⁶⁰ Pataljoni formeerimine oli tõenäoliselt lõpetatud juba 19. augustiks, sest sel kuupäeval anti Eesti Omakaitse ülema luba anda meestele välja 24 tunniseid kojulaskmislubasid.¹⁶¹

Pataljoni ülemaks määrati leitnant Puupill.¹⁶²

Pataljonil oli puudu varustusest ja relvastusest. 20. augustil oli pataljonil veel terav puudu vööri ja meditsiinivarustusest, samuti olid puudu vajalikud jalgrattad, side- ja pioneerivarustus, miinid ja tankitõrjerelvad ning kaks miinipildujat.¹⁶³ Sellest järeldub, et pataljoni ühe kompanii miinipildujalügis oli olemas miinipilduja.

Pataljon oli muuhulgas relvastatud ka teadmata hulga Saksa raskekuulipildujatega.¹⁶⁴

Alles 26. augustil otsustati saata Järva malevale 1000 paari saapaid.¹⁶⁵

Järva maleva lahingpataljonist ja kahest Viljandimaa lahingpataljonist moodustati Sakalamaa lahingrühment, mille koosseisus oli Järva maleva lahingpataljon kuni 20. septembrini Mustla asula rajoonis Võrtsjärve rannakaitse.¹⁶⁶ Enne 23. septembrit oli selle suuruseks 730 meest.¹⁶⁷

---

¹⁵⁸ Purre, A. 1960:54.

¹⁵⁹ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 220a.

¹⁶⁰ Purre, A. 1960:54.

¹⁶¹ ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 10a.

¹⁶² Purre, A. 1960:54.

¹⁶³ ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 12a.

¹⁶⁴ Sealsamas.

¹⁶⁵ ERA, f.R-358, n.2, s.20, lk. 1a.

¹⁶⁶ Purre, A. 1960:54.

¹⁶⁷ Purre, A. 1960:88.

Seega võib öelda, et tegemist oli nn tüüpilise Omakaitse pataljoniga, mis oli kehvalt relvastatud ja varustatud, kuid tunduvalt suurema koosseisuga kui tavalised Omakaitse lahingpataljonid.

2.2.7. Viru Omakaitse lahingpataljon

Viru Omakaitse lahingpataljon moodustati algul Rakvere Omakaitse Tagavararügemendina „Jõhvi“. Selle ülemaks oli kapten Piirsalu.¹⁶⁸ Rakvere Omakaitse Tagavararügement moodustati 1944. aasta veebruaris üldmobilisatsiooni väljakuulutamisel.¹⁶⁹ Rügement täitis rannakaitse ülesandeid Soome lahe kaldal Aserist kuni Utriani. Selle koosseisus oli algselt üle tuhande viiesaja mehe, kuid erinevatel põhjustel kahanes rügemendi suurus mai lõpuks kaheksasajale. Pataljoniks kahanenud rügement võeti rannakaitseülesannetest maha ning saadeti hiljem Tartusse.¹⁷⁰

2.2.8. Saaremaa Omakaitse lahingpataljon

Saaremaa lahingpataljon moodustati kolme territoriaalpataljoni baasil.¹⁷¹ 19. augustiks oli Saaremaa lahingpataljon moodustatud.¹⁷² Rohkem pole selle pataljoni kohta teada.

2.2.9. Lääne-Harju Omakaitse lahingrügement

Läänemaa ja Harjumaa Omakaitse malevate baasil 19. augustil¹⁷³ moodustatud lahingrügement koosnes kolmest pataljonist. Rügemendi ülemaks oli kapten Evald

---

¹⁶⁸ Hennoste, M. 1977a: ingliskeelne kokkuvõte.

¹⁶⁹ Mengel, H. 1963: 114.

¹⁷⁰ Mengel, H. 1963: 115.

¹⁷¹ ERA, f.R-358, n.2, s.21, lk. 7a.

¹⁷² ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 221b.

¹⁷³ Sealsamas, lk. 221a.

Saidra. I pataljoni ülemaks oli leitnant Pärtel, II pataljoni ülemaks kapten Rünk; III pataljoni ülema nime pole teada.¹⁷⁴ Lääne-Harju Omakaitse lahingrühemendis oli üle 1000 mehe.¹⁷⁵

II pataljon moodustati Lihula territoriaalpataljoni baasil. 21. augusti seisuga kuulus pataljoni 366 meest.¹⁷⁶

III (Harju) lahingpataljoni koosseis oli 498 meest. Pataljoni võitlusmoraal oli madal ja seetõttu arvati, et see tuleks laiali saata ning mobilisatsiooni korras uus pataljon moodustada.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ Osades allikates on märgitud III pataljoni ülema nimeks Viljandimaa Omakaitse II lahingpataljoni ülemat kapten Multerit. Selline määratlus tuleneb arvatavasti Omakaitse Peavalitsuse operatiivteatest nr. 9 19. augustist, kus on märgitud, et Sakalamaa ja Lääne maleva pataljonid moodustavad kapten Saidra võitlusgrupi (ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 221a).

¹⁷⁵ Laar, M. 2005:103.

¹⁷⁶ Laar, M. 2005:103.

¹⁷⁷ ERA, f.R-358, n.2, s.20, lk. 13b.

3. SAKSA JALAVÄERÜGEMENDI STRUKTUUR

3.1. Saksa jalaväerügemendi ülesehitus

Saksa jalaväerügement koosnes kolmest jalaväepataljonist, jalaväe tankitõrjekompaniist, jalaväe suurtükiväekompaniist, rügemendi voorikompaniist, jalaväerügemendi staabikompaniist ja rügemendi staabist (vt. joonis 1). Täiskomplekteeritud jalaväerügemendi isikoosseisu suuruseks oli 3243 inimest.¹⁷⁸

Saksa jalaväepataljon koosnes juhtimisgrupist, sidekomandost, voorist, kolmest jalaväekompaniist ja ühest raskekuulipildujate kompaniist (vt. joonis 2).

Saksa jalaväerügemendi jalaväepataljoni jalaväekompanii koosnes voorist, kolmest jalaväerühmast, tankitõrjemeeskonnast ja juhtimisjaost (vt. joonis 3).

Jalaväekompanii jalaväerühm koosnes neljast jalaväejaost (igäühes üks kergekuulipilduja, kümme meest), miinipildujalülist (üks 50 mm miinipilduja, koosseisus kolm meest) ja juhtimislülist (koosseisus neli meest) (vt. joonis 3).¹⁷⁹

Jalaväepataljoni raskekuulipilduja kompanii oliataljoni võimsaim lahinguüksus, võimaldadesataljoniülemaal tugevdada oma üksusi lahingute peasuunal või moodustadesataljoni (tugevdatud) reservi.

Jalaväepataljoni raskekuulipildujate kompanii koosnes voorist, juhtimisjaost, kolmest raskekuulipilduja rühmast ja ühest miinipilduja rühmast (81 mm miinipildujad) (vt. joonis 4).

Raskekuulipildujate kompanii raskekuulipildujate rühm koosnes juhtimislülist ja kahest jaost, milles kummaski oli kaks raskekuulipildujat (vt. joonis 4).¹⁸⁰

Raskekuulipildujate kompaniis oli 202 meest, 108 vintpüssi, 6 kergest miinipildujat (81 mm) ja 12 raskekuulipildujat (vt. tabel 4).

Raskekuulipildujate kompanii miinipildujarühm koosnes juhtimislülist ja kolmest jaost, milles igäühes oli kaks miinipildujat (vt. joonis 4).¹⁸¹

---

¹⁷⁸ ERA, f.R-358, n.2, s.24, lk. 2a; autori arvutus.

¹⁷⁹ Sealsamas, lk. 2a-3a.

¹⁸⁰ Sealsamas.

¹⁸¹ Sealsamas.

Kokku oli Saksa jalaväerügemendi jalaväepataljoni koosseisude tabelis ette nähtud kohad 849 inimesele. Jalaväepataljonis pidi muuhulgas olema 560 vintpüssi, 36 kerge- ja 12 raskekuulipildujat, 15 miinipildujat (vt. tabel 4).

Jalaväekompaniis oli ette nähtud teenida 190 mehel. Kokku oli jalaväekompaniis 12 kergekuulipildujat ja kolm 50 mm kergemiinipildujat (vt. tabel 4).

Saksa jalaväerügemendi ülema lahingu mõjutamise põhilised vahendid olid tema käsutuses olnud tankitõrjekompanii ja jalaväe suurtükiväekompanii¹⁸². Tankitõrjekompanii koosnes kompanii juhtgrupist, neljast relvarühmast ja kompanii voorist (vt. joonis 5). Igas relvarühmas oli kolm 37 mm tankitõrjekahurit ning üks kergekuulipilduja.

Suurtükiväekompanii koosnes juhtgrupist, neljast tulerühmast ja kompanii voorist (vt. joonis 6). Suurtükiväekompanii tulerühmades järjekorranumbritega 1, 2 ja 3 relvadeks olid 75 mm haubitsad, igas rühmas kaks relva; neljandas tulerühmas oli kaks 150 mm suurtükki.

3.2. Omakaitse lahingpataljonide struktuuride võrdlus Saksa jalaväerügemendi struktuuriga

1944. aasta suvel moodustatud Omakaitse malevate lahingpataljonid olid nõrgalt relvastatud ja enamasti tunduvat väiksema koosseisuga kui Saksa jalaväerügemendi struktuuritabelis ette nähtud. Nii puudusid enamusel neist tankitõrjerelvad, kasutusel olid vaid nn tankirusikad, millede efektiivne kasutusala jäi 50 meetri piiridesse ja nõudis seetõttu otstarbekaks käsitlemiseks märkimisväärset isiklikku julgust, mida paraku paljud Omakaitse lahingpataljonide võitlejad ei ilmutanud.

Lahingpataljonidest moodustatud lahingrügementidel ei olnud lahingtoetusüksuseid nagu näiteks suurtükiväekompanii, millega rügementide ülemad oleksid olnud võimelised oma allüksuste lahinguid toetama, samuti puudusid enamusel neis voorid.

---

¹⁸² Traditsiooniliselt kutsutakse suurtükiväes kompaniiga samas suurusjärgus olevaid üksuseid patareideks, kuid antud lõputöös on jäetud nimetuseks "kompanii", kuna sellist nimetust on kasutatud ka allikmaterjalis (ERA, f.R-358, n.2, s.24).

Kui Saksa jalaväerügemendi jalaväepataljonides oli 12 raske- ja 36 kergekuulipildujat, siis Omakaitse lahingpataljonides oli enamasti 6 raske- ja 18 kergekuulipildujat ning heal juhul üks kuni kolm 50 mm miinipildujat. Täielikult puudusid raskekuulipilduja kompaniid.

Võrreldes Saksa jalaväerügemente ja jalaväepataljone Omakaitse lahingrügementidega ja –pataljonidega, võib öelda, et tegemist oli tunduvalt nõrgemate üksustega, millede tulejõud oli enamasti võrdne mõne Saksa jalaväerügemendi tugevdatud kompanii tulejõuga.

Kuna rügemendiülematel puudusid vahendid oma pataljonide lahingutegevuse toetamiseks kaudtulevahenditega ega olnud ka ühegi lahingpataljoni juurde lisatud tulejuhti Saksa kaudtulereelvade tulekäsitlusõigusega, oli Omakaitse lahingpataljonide suuremate formeeringute rügementideks nimetamine pigem fiktiivne. Pigem oleks sobinud nimetus lahinggrupp või võitlusgrupp. Viimast nimetamise varianti on kasutatud ka Eesti Omakaitse operatiivteadete kokkuvõtetes.¹⁸³ Pataljone koondati rügementideks juhtimise hõlbustamiseks.¹⁸⁴

---

¹⁸³ ERA, f.R-358, n.2, s.23, lk. 221a.

¹⁸⁴ Hennoste, M. 1977a:23.

KOKKUVÕTE

1944 aasta suvel, kui Saksa väejuhatuse vajadus värskeid üksuseid Punaarmee pealetungi tõkestamiseks, rakendati selleks Eesti territooriumil muude üksuste seas ka Omakaitse lahingpataljone ja –rügemente. Need formeeriti Omakaitse territoriaalpataljonide baasil. Moodustatud Omakaitse lahingpataljonid olid kehvalt relvastatud.

Lahingpataljonide struktuur ei olnud kõikjal ühesugune, kuid enamasti koosnesid need kolmest jalaväekompaniist ja staabist.

Nendel juhtudel, kui lahingpataljonidest moodustati lahingrügemedid, puudusid antud rügementidel lahingutoetusüksused. Moodustatud formeeringutel oli „rügementide“ nimetus tinglik, pigem oleks tulnud neid üksuseid nimetada lahinggruppideks. Seega uurimustöö algul püstitatud esimene hüpotees (Omakaitse lahingpataljonide ja rügementide formeerimisel võeti aluseks „Saksa jalaväerügemendi“ standartstruktuurid) ei leidnud uurimustöö käigus kinnitust.

Teine püstitatud hüpotees (Omakaitse lahingüksused olid mehitatud ainult osaliselt ja lahingutegevusest osa võtnud üksused ei olnud täiskosseisulised) ei ole aga tõestatud, kuna ilmneb, et Omakaitse lahingüksuste formeerimisel ei kasutatud mingit kindlat struktuuritabelit, vaid üksuste ülesehitus erines piirkonniti.

SUMMARY

In the summer of 1944, when the German forces Command needed fresh units to stop the Red Army incursion, in Estonia the Estonian “Self-defence” (*Omakaitse*) units were also used to defend the territory.

Those units were formed from the “Self-defence” territorial battalions and regiments. The “Self-defence” combat battalions were poorly armed. Structure of combat battalions were not the same everywhere, but those units mostly consisted of three companies and battalions staff.

On those cases, when combat battalions were formed to combat regiments, these regiments did not have combat support units. To call those units regiments is conditional as those units should actually be called battle groups.

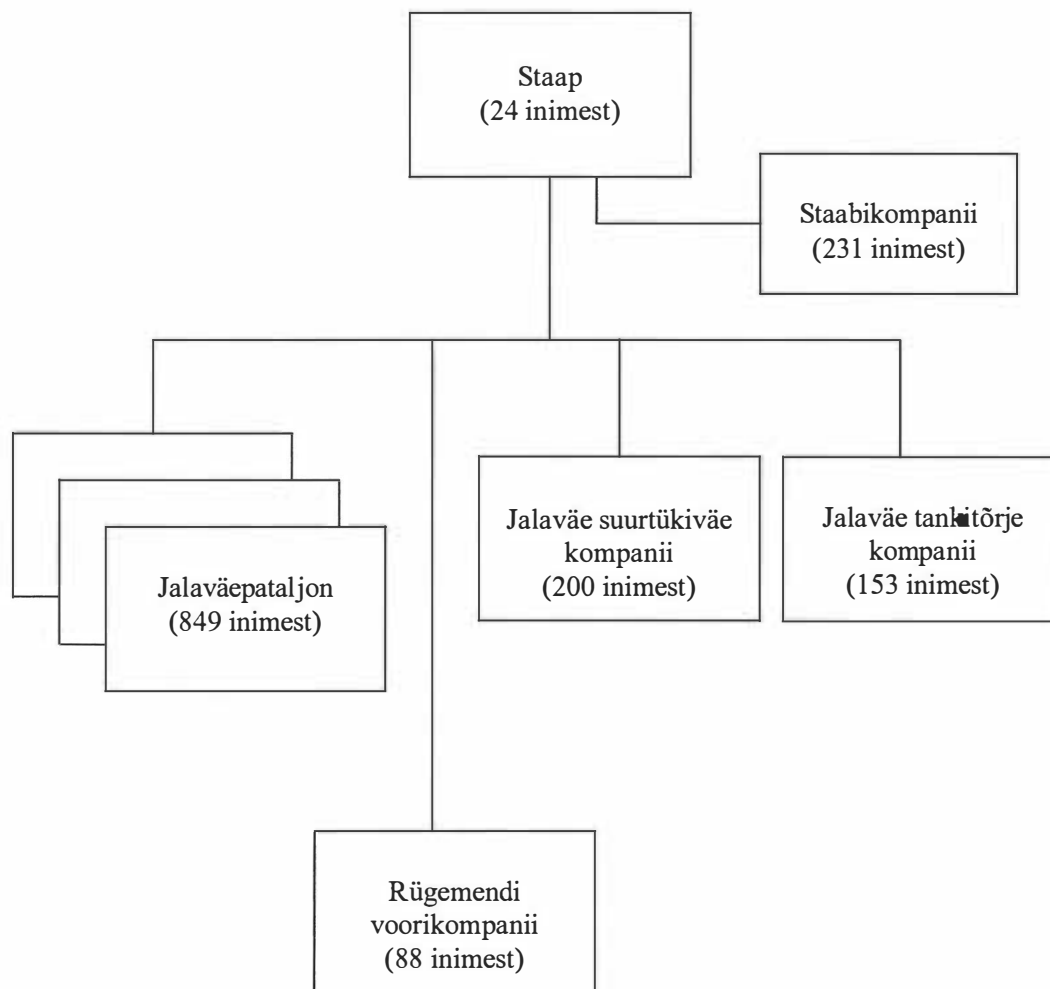
First chapter describes events, what led to the forming of the “Self-defence” combat units. Second chapter describes “Self-defence” combat units structures and concerns weapons that were used by those combat battalions. Third chapter describes German infantry regiment structure and differences from “Self-defence” combat units structures. Fourth chapter is summary.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

- 1) Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Ajalooline juhend.
- 2) Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 20.
- 3) Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 21.
- 4) Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 22.
- 5) Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 23.
- 6) Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24.
- 7) Purre, A. 1959. Eesti sõda Nõuk. Liiduga - Eesti riik ja rahvas Teises maailmasõjas, VII kd. Koguteos. Toim. Richard Maasing jt. Stockholm: EMP.
- 8) Purre, A. 1960. Võitlused Eestis 1944 - Eesti riik ja rahvas Teises maailmasõjas, IX kd. Koguteos. Toim. Richard Maasing jt. Stockholm: EMP.
- 9) Kuusik, A. 2006. Estonian Omakaitse in 1941-1944 - Estonia 1940-1945. Koguteos. Toim. Toomas Hiio jt. Tallinn: Estonian Foundation for the Investigation of Crimes Against Humanity.
- 10) Hennoste, M. 1977a. Eesti üksused Eesti piiride kaitsel, II kd. Adelaide
- 11) Hennoste, M. 1977b. Eesti üksused Eesti piiride kaitsel, I kd. Adelaide
- 12) Laar, M. 2006. Sinimäed 1944. Tartu: Varrak
- 13) Laar, M. 2005. Emajõgi 1944. Tartu: Varrak.
- 14) Mengel, H. 1963. Suurim armastus IV. New York: Kultuur.
- 15) Leetmaa, M. 1979. Sõjas ja ikestatud Eestis. Stockholm: Välis-Eesti & EMP.

LISAD

Lisa 1. Saksa jalaväerügemendi struktuur

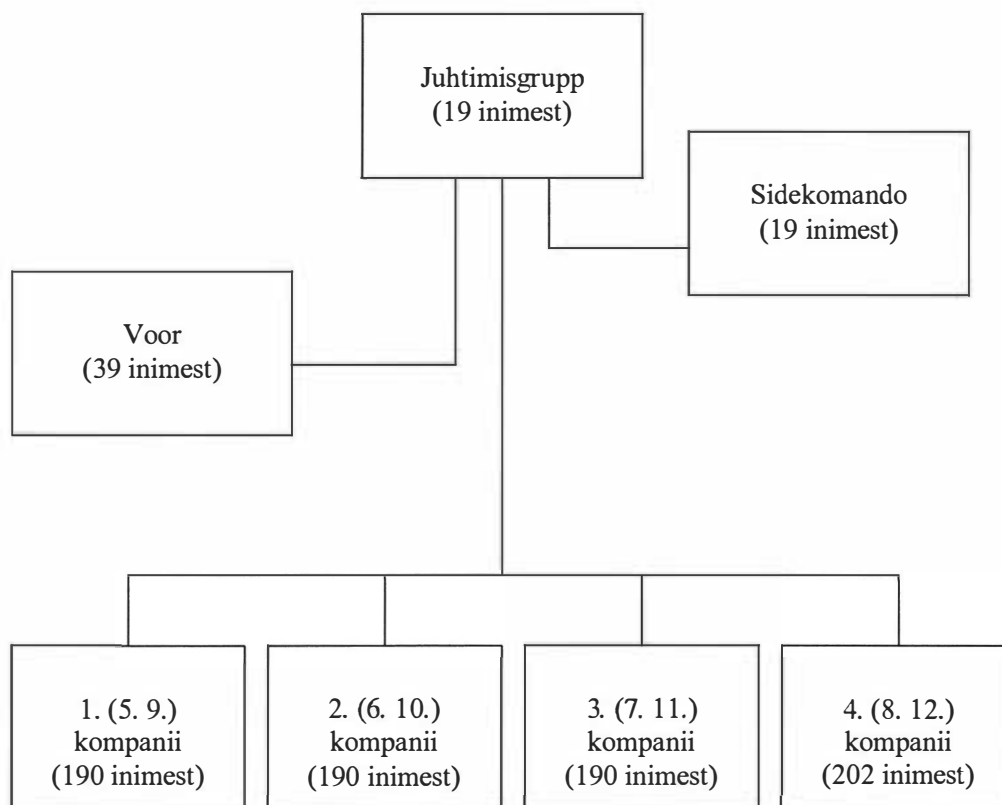

Joonis 1. Saksa jalaväerügemendi struktuur.¹⁸⁵

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24.

¹⁸⁵ Jalaväerügemendi suurtükiväe kompanii oli ühtlasi rügemendi 13. kompanii ja tankitorjekompanii rügemendi 14. kompanii.

Lisa 2. Saksa jalaväepataljoni struktuur

Joonis 2. Saksa jalaväerügemendi jalaväepataljoni struktuur.¹⁸⁶

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24.

¹⁸⁶ Jalaväerügemendi esimeses jalaväepataljonis olid kompaniid numbrita 1-4, teises jalaväepataljonis numbrita 5-8 ja kolmandas jalaväepataljonis numbrita 9-12. Jalaväepataljonide numeratsioonis esimesed kolm kompaniid olid jalaväekompaniid, neljas kompanii oli raskekuulipilduja kompanii.

Lisa 3. Saksa jalaväepataljoni koosseis

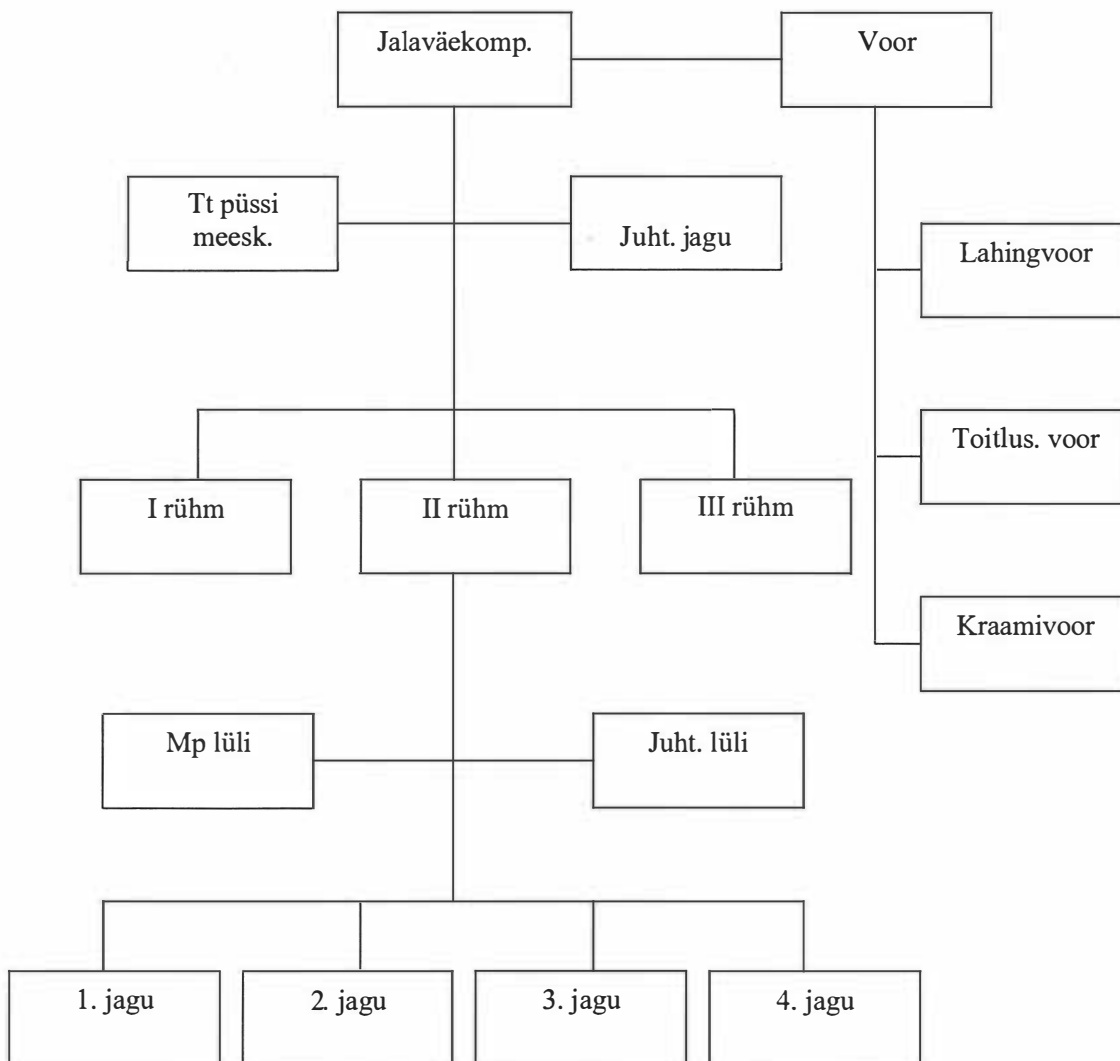
Tabel 7

Saksa jalaväerügemendi jalaväepataljoni koosseis

	Inimesi	Hobuseid	Vp	Kk	Rk	Mp	Veoautod	Veokid	Mot. rattad	Jalgrattad
Kokku pataljonis	849	146	560	36	12	15	6	65	5	43
Pataljoni staap	77	26	59	0	0	0	3	8	6	13
Jalaväe komp.	190	18	131	12	0	3	1	11	0	8
Rk komp.	202	66	108	0	12	6	0	24	0	6

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24.

Lisa 4. Saksa jalaväekompanii struktuur

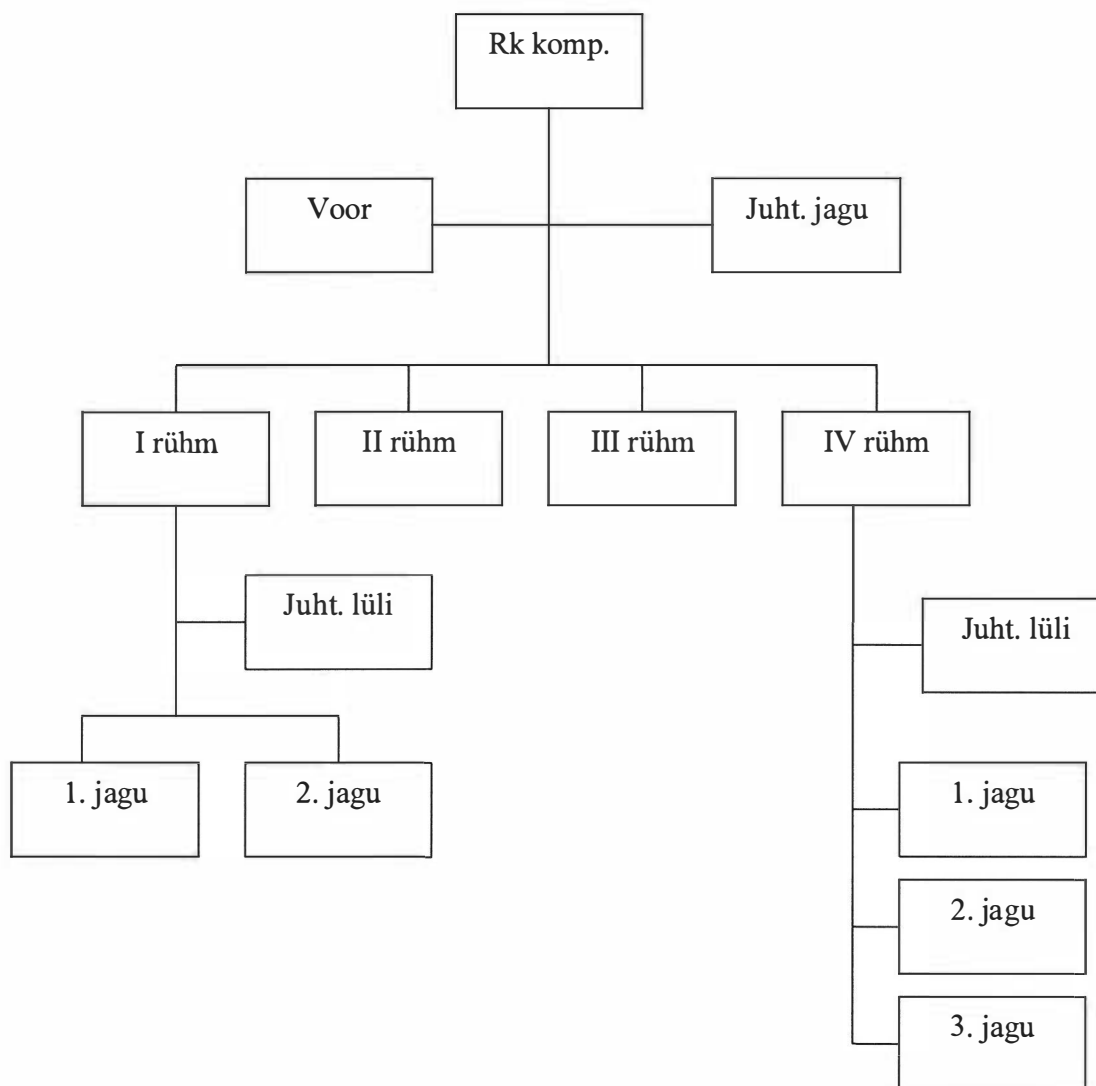

Joonis 3. Jalaväerügemendi jalaväepataljoni jalaväekompanii struktuur.¹⁸⁷

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24.

¹⁸⁷ Jalaväekompanii jalaväerühma miinipildujalüli oli üks 50 mm kerge miinipilduja, mida käsitses kolm meest. Jalaväerühma jalaväejagudes oli kümme inimest, jao võimsaim relv – üks kergekuulipilduja.

Lisa 5. Raskekuulipilduja kompanii struktuur

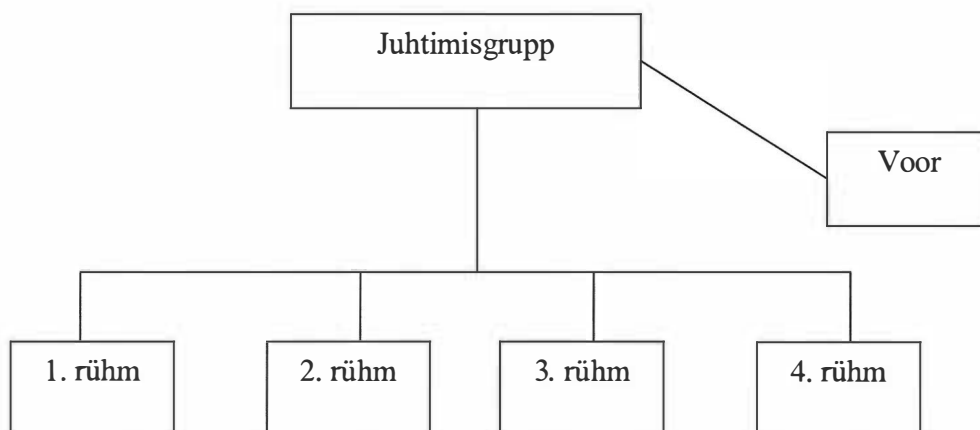

Joonis 4. Jalaväepataljoni raskekuulipilduja kompanii struktuur.¹⁸⁸

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24.

¹⁸⁸ Jalaväepataljoni raskekuulipilduja kompanii esimesed kolm rühma (rühmad I-III) olid raskekuulipilduja rühmad, mille kummaski jaos oli kaks raskekuulipildujat. Kompanii neljas rühm oli miinipildujarühm, mille igas jaos oli kaks 81 mm miinipildujat.

Lisa 6. Saksa tankitõrjekompanii struktuur

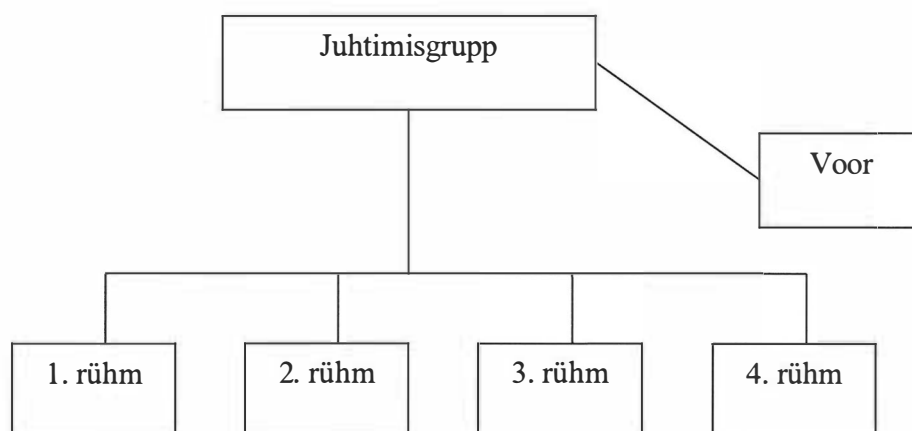
Joonis 5. Jalaväerügemendi tankitõrjekompanii struktuur.¹⁸⁹

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24; autori koostatud.

---

¹⁸⁹ Igas rühmas oli kolm 37 mm tankitõrjekahurit ja üks kergekuulipilduja.

Lisa 7. Saksa suurtükiväekompanii struktuur

Joonis 6. Jalaväerügemendi suurtükiväekompanii struktuur.¹⁹⁰

Allikas: Eesti Riigiarhiiv. Fond R-358. Nimistu 2. Säilik 24; autori koostatud.

---

¹⁹⁰ Esimese kolme rühma relvastuses olid 75 mm suurtükid, neljanda rühma relvastuses olid 150 mm suurtükid.